

Utveckling av ett utvärderingsinstrument för att mäta barn och ungas delaktighet vid SIP

Slutrapport september 2016: Sammanfattar
projektet som pågått mellan januari 2014 – juni
2016. Två delrapporter har tidigare publicerats

Liv Mannberg utvecklingsledare, funktionshinder

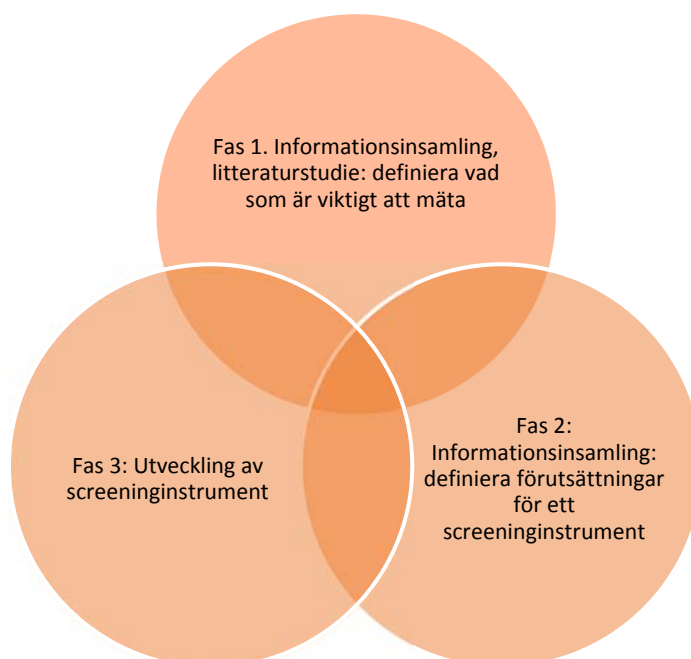
Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Projektets syfte och mål.....	3
1.2 Arbetssätt.....	4
1.2.1 Informationsinsamling och kartläggning.....	4
1.3 Projektorganisation.....	4
2. Resultat.....	5
2.1 Kunskapsunderlag för utveckling av ett utvärderingsinstrument.....	5
2.1.1 Generella krav och önskemål på utvärderingsinstrumentet.....	5
2.1.2 Barns delaktighet vid SIP – vad är viktigt att utvärdera?	6
2.1.3 Behov av, och förutsättningar för, ett utvärderingsinstrument	8
2.1.4 Granskning av samordnade planer	8
2.2 Utveckling och test av utvärderingsinstrumentet.....	10
Steg 1: Formulera vad som ska utvärderas med hjälp av instrumentet	10
Steg 2: Aktuella delaktighetskriterier bryts ner till mätområden, frågeställningar och tänkbara mått	11
Steg 3: Frågorna testas mot planer	13
Steg 4: Modell för att tolka och använda resultat från utvärderingsinstrumentet	13
2.3 Modell för utvärdering av barns delaktighet vid SIP.....	13
3. Diskussion.....	14
3.1 Utfall jämfört med mål och plan	14
3.1.1 Utfall tidplan.....	17
3.2 Överlämning av projektets resultat.....	17
3.3 Erfarenheter och observationer.....	17
3.3.1 Reflektion om projektets genomförande.....	17
3.3.2 Reflektion om projektets resultat	17
3.3.3 Reflektion om projektets idé.....	18
4. Förslag till fortsatt utvecklingsarbete.....	19
Referenser	23
Bilagor	23
Bilaga 1. Förteckning över planer som ingått i dokumentationsgranskningen och testet av screeningsinstrumentet	0

1. Inledning

År 2013 blev det möjligt för län/regioner att söka medel inom ramen för den nationella satsningen i syfte att stärka det regionala och lokala arbetet kring kvalitetsutveckling och evidensbaserad praktik, inom socialtjänsten. För funktionshinderområdet gällde följande prioriterade områden: förstärkt delaktighet och inflytande för barn och unga med funktionsnedsättning, förstärkt brukarmedverkan, samt att initiera, genomföra och utveckla systematisk uppföljning. I Sörmland fanns ett uttryckt behov av ”ökad kunskap i syfte att, på verksamhetsnivå, kunna fatta beslut, göra prioriteringar osv. samt att, på systemnivå, arbeta med utveckling och förbättringsarbete” (Mannberg 2014, s. 3). Inom ramen för den nationella satsningen på evidensbaserad praktik inom funktionshinderområdet beslutades därför att satsa på utveckling av en modell för att systematiskt utvärdera delaktigheten i samordnade individuella planer – SIP kring barn och unga med utvecklingsstörning.

Utvecklingsarbetet har pågått mellan januari 2014 till juni 2016, med fokus på utveckling av ett instrument som kan användas för att screena den dokumenterade planen utifrån ett delaktighetsperspektiv. Utvecklingsarbetet har skett i tre faser, varav två har varit av mer kartläggande karaktär och en själva utvecklingen av instrumentet:

Projektets faser har delvis överlappat varandra och periodvis skett parallellt. Två delrapporter har publicerats utifrån projektets kartläggande faser. I den första delrapporten (Mannberg 2015) redovisas kunskapsläget kring delaktighet vid samordnad individuell planering för barn och unga med utvecklingsstörning. I den andra delrapporten (Mannberg 2016) redovisas kartläggningen av behov och förutsättningar för systematisk uppföljning av delaktighet vid SIP för samma målgrupp. Denna slutrapport sammanfattar och kompletterar resultat från de kartläggande faserna och redovisar hur utvecklingen och test av ett utvärderingsinstrument gått till.

1.1 Projektets syfte och mål

Det övergripande syftet med den nationella satsningen var att stärka utvecklingen av verksamheter som erbjuder personer med funktionsnedsättning insatser som bygger på bästa tänkbara kunskap. Vikten av systemtänk betonades då satsningen syftade till att stärka, utveckla och förbättra arbete på individ-, verksamhets- och systemnivå. I Sörmland formulerades mål på flera nivåer inom alla de tre prioriterade områdena:

Projektmål på olika nivåer inom de tre prioriterade områdena

	Individnivå	Verksamhetsnivå	Systemnivå
Förstärkt delaktighet och inflytande för barn och ungdom:	Att vidga kunskapen om vad brukaren värdesätter	Att med den kunskapen ta fram en modell för att screena samordnade individuella planer	Att föreslå åtgärder i arbetssätt och upprättande av planer för ökad delaktighet med stöd av ICF
Brukarmedverkan:	<i>Att brukarmedverkan vid individuell planering ökar</i>	<i>Att brukarmedverkan i resultatanalys och utvecklingsarbete ökar</i>	<i>Att brukarmedverkan i resultatanalys och planering av åtgärder, prioritering och förbättringsarbete ökar</i>
Initiera, genomföra och utveckla systematisk uppföljning:	Att säkerställa brukarens delaktighet i sin samordnade plan	Att på ett systematiskt sätt få kunskap om hur stor delaktighet som finns i planerna	Att resultatet ska användas i det fortsatta förbättringsarbetet i Sörmland

Fokus för utvecklingsarbetet kom att ligga på barn och ungas delaktighet vid samordnad individuell planering (SIP) och utvecklingen av ett instrument för att systematiskt kunna arbeta med uppföljning, utvärdering och förbättring kring den samordnade planeringen. För att underlätta läsningen används i fortsättningen begreppet barn för att beskriva hela den aktuella åldersgruppen, 0-18 år.

Den första fasen syftade till att beskriva kunskapsläget kring barns delaktighet vid samordnad individuell planering, med målen att:

- Definiera begreppet delaktighet i samband med samordnad individuell planering
- Redovisa nuvarande regler och krav kring barns delaktighet vid samordnad planering av individuella insatser.
- Redovisa kunskapsläget kring delaktighet vid samordnad planering av individuella insatser.
- Definiera relevanta aspekter av barns delaktighet som bör ingå i en utvärderingsmodell.

Den andra fasen syftade till att beskriva behov av, och förutsättningar för, ett utvärderingsinstrument som är effektivt, ändamålsenligt och lätt att använda i kommuner/landsting, med målen att:

- Undersöka möjligheten att mäta och utvärdera delaktighet vid samordnad planering
- Undersöka de praktiska förutsättningarna för ett utvärderingsinstrument

Syftet med den tredje och sista fasen har varit att utveckla ett instrument som kan användas för att screena dokumenterade planer utifrån ett delaktighetsperspektiv och att därigenom få information som kan användas som underlag för utvecklings- och förbättringsarbeten, samt ge möjlighet att följa upp resultat på verksamhetsnivå.

1.2 Arbetssätt

I enlighet med ansökan om projektmedel anställdes en projektledare på 50 % i två år. Projekttiden förlängdes senare med ytterligare 6 månader, vilket innebär att projekttiden har varit 1 januari 2014 – 30 juni 2016. Projektledaren har varit placerad vid FoU i Sörmland samt ingått i Sörmlands struktur för samverkan.

Utöver arbetet med att samla information och utveckla ett utvärderingsinstrument har utbildningsdagar för medarbetare inom funktionshinderområdet och träffar för erfarenhetsutbyte genomförts t.ex. temadag om barns delaktighet, temadag om evidensbaserad praktik, temadag om utmanande beteenden samt utbildningar om SIP. Dessa tillfällen har, förutom att erbjuda kompetensutveckling, bidragit till informationsinsamlingen och underlaget till utvärderingsinstrumentet.

1.2.1 Informationsinsamling och kartläggning

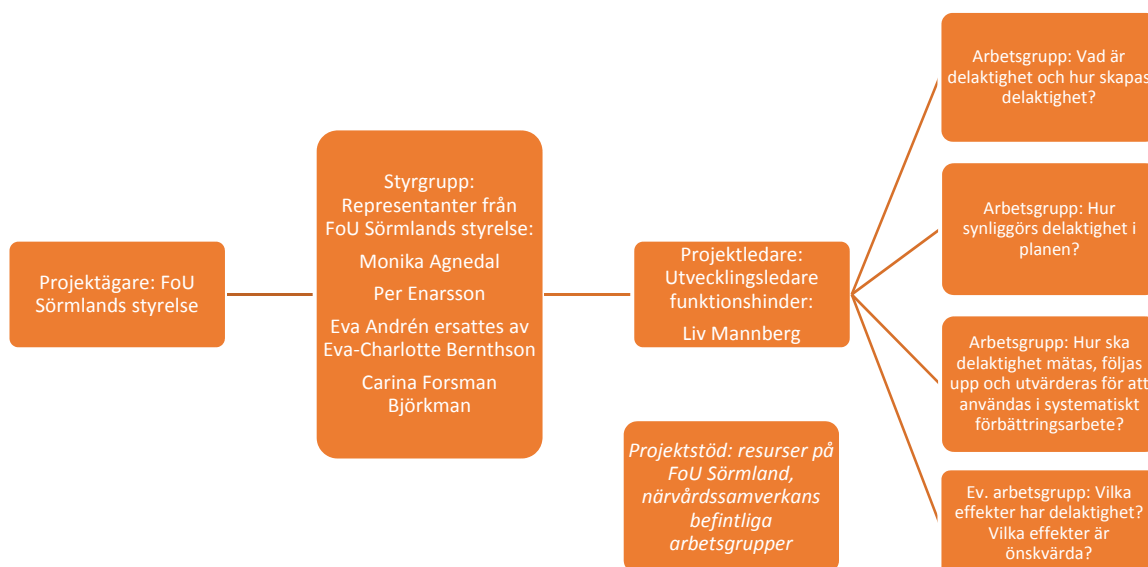
Insamling och bearbetning av information har skett kontinuerligt under hela projekttiden. I delrapporterna redovisas hur kartläggning och datainsamling skett i respektive fas (Mannberg 2015 och 2016). Sammanfattningsvis har information för utveckling av ett utvärderingsinstrument inhämtats på följande sätt:

- **Litteraturgranskning:** Genomgång av styrdokument så som lagtexter, föreskrifter, allmänna råd, regionala och lokala överenskommelser och rutiner. Genomgång av aktuell forskning och goda exempel i form av t.ex. projektrapporter.
- **Omvärldsbevakning:** Förutom litteratursökning har relevant information och goda exempel eftersökts under träffar, möten, utbildningar och personliga kontakter t.ex. via Sörmlands struktur för samverkan, det nationella nätverket för utvecklingsledare inom funktionshinderområdet, nätverksträffar för professionella i länet samt nätverk för FoU-miljöer.
- **Intervjuer med yrkesverksamma/nyckelpersoner:** Tio telefonintervjuer har genomförts under januari till april 2016. Personerna som intervjuats handlägger ärenden kring barn som ansöker om stöd enl. LSS, eller leder verksamheter där barn med utvecklingsstörning ges stöd t.ex. korttidsverksamhet, personlig assistans, barn- och ungdomspsykiatri och habilitering.
- **Journalgranskning:** 19 planer som dokumenterats mellan november 2015 och mars 2016 i habiliteringsverksamhetens journal har granskats och använts som underlag för att testa det utvärderingsinstrument som utvecklats.
- **Gruppsamtal med habiliteringsverksamhetens barn och ungdomsråd:** Sju ungdomar mellan 15-19 år diskuterade delaktighet och planering av insatser.

Eftersom journalgranskning och intervjuer skedde inom ramen för ett utvecklingsarbete bedömdes inte ett formellt etiskt tillstånd behövas. Etiska överväganden har dock varit vägledande och särskilda åtgärder har vidtagits i syfte att skydda dem som på olika sätt bidragit med information. Deltagande i intervjuer och gruppsamtal har varit frivilligt. Från både intervjuer och gruppsamtal har personlig information rensats bort innan resultaten sammanställts. De granskade planerna avidentifierades innan de lämnades ut från verksamheten. Projektledaren har därför inte haft tillgång till personuppgifter om dem planerna gäller.

1.3 Projektorganisation

I handlingsplanen (Mannberg 2014) beskrivs den projektorganisation som var tänkt.

Under projekttiden har en medlem i styrgruppen bytts ut, i övrigt har projektorganisationen bibehållits genom hela projekttiden. De teman som var tänkta för olika arbetsgrupper har istället diskuterats i andra forum t.ex. referensgrupper, träffar för erfarenhetsutbyte, utbildningsdagar och temadagar. Någon särskild arbetsgrupp har därför inte satts samman under projekttiden.

2. Resultat

I följande avsnitt redovisas projektets resultat. Dels sammanfattas den information som samlades in under de två kartläggande faserna, dels beskrivs utvecklingen av screeninginstrumentet och de val som gjorts under arbetets gång. Utöver detta redovisas också samtalet i barn- och ungdomsrådet om delaktighet, samt granskningen av dokumenterade SIP som genomfördes i slutskedet av projektet.

2.1 Kunskapsunderlag för utveckling av ett utvärderingsinstrument

Som tidigare nämnts har de tre projektfaserna delvis överlappat varandra och skett parallellt. I takt med att information inhämtats har det tänkta utvärderingsinstrumentet formats och prövats på olika sätt. I detta avsnitt sammanfattas den information som legat till grund för instrumentets utformning.

2.1.1 Generella krav och önskemål på utvärderingsinstrumentet

Redan i direktivet till utvecklingsarbetet formulerades vissa avgränsningar, förutsättningar och krav, vilka sedan har kompletterats via diskussioner i en styrgrupp och genom den handlingsplan som upprättats. Dessa har varit utgångspunkt i kartlägningsarbetet och i utvecklingen av instrumentet:

- Fokus på målgruppen barn med utvecklingsstörning 0-18 år, och därmed de verksamheter som möter denna målgrupp.
- Fokus på att utveckla sätt att mäta individuell delaktighet i form av ett instrument som ska användas för att screena den dokumenterade planen.
- Fokus på utvärderingsresultat på verksamhets- och systemnivå, inte individnivå.
- Fokus på instrumentets användbarhet, både för den som ska utföra mätningen och sammanställa resultatet och för den som ska tolka och använda resultatet. Instrumentet ska kunna användas av någon utomstående person som inte själv deltar i den individuella planeringen.

2.1.2 Barns delaktighet vid SIP – vad är viktigt att utvärdera?

I den första fasen av utvecklingsarbetet definierades vad som är viktigt för barns delaktighet vid samordnad individuell planering, och därför viktigt att fånga i en utvärdering (Mannberg 2015). Resultatet visar att delaktighet kan betyda olika saker beroende på situation, person och syfte. Delaktighet i planering av insatser handlar om att vara med vid beslut om viktiga händelser i sitt liv och att uppleva att man har inflytande över beslut som påverkar det egna livet.

Vid litteraturgenomgången upptäcktes att det fanns begränsat med forskningsresultat kring barns delaktighet vid planering av individuella insatser. Mycket av den forskning som finns om barns delaktighet handlar om delaktighet i vardagslivet där delaktighet handlar om upplevelsen av tillhörighet, gemenskap och engagemang i aktiviteter.

Resultatet av litteraturgenomgången visar att barn för att vara delaktig i planeringen av insatser måste förstå vad som pågår, få uttrycka sin åsikt och uppleva att åsikterna har en konkret effekt på beslut. Barn har rätt att komma till tals vid alla beslut som rör dem, men också rätt till skydd mot att behöva bära allt för stort ansvar. Detta innebär att barn ska bli lyssnade på men inte ensamma behöva ta ansvar för beslut som fattas på bas av deras egna önskemål och åsikter. Resultatet visar också att det är vanligt med brister i dokumentationen av planeringen t.ex. att barnets åsikter och önskemål inte är synliga eller att det inte klart framgår vad barnet uttryckt.

Ett annat resultat från litteraturgenomgången är betydelsen av föräldrars delaktighet, som ofta är en förutsättning för barnets delaktighet. Det är därför viktigt att skapa förutsättningar för både barns och föräldrars delaktighet vid samordnad planering av insatser. Professionella inom hälso- och sjukvård, socialtjänst och skola har ansvar för att skapa goda förutsättningar och erbjuda möjligheter för delaktighet i planering av insatser. Även små barn och barn med stora funktionsnedsättningar kan vara delaktiga i planeringen av insatser om den anpassas efter barnets förmåga och förutsättningar (Mannberg 2015).

Analysen av den information som samlades in om barns delaktighet vid planering av insatser mynnade ut i åtta delaktighetskriterier. Några av kriterierna utgör förutsättningar för delaktighet vid individuell planering av insatser medan de andra handlar om hur barn, förälder och professionella upplever eller förhåller sig till delaktighet. Dessa kriterier utgör kärnan av delaktighet vid planering av insatser och sammanfattar därför vad det är som bör utvärderas:

Förutsättningar

1. Att planeringen är tillgänglig och möjlig att påverka
2. Att planeringen är anpassad för barnets delaktighet
3. Att både barn och förälder har kunskap att vara delaktig
4. Att professionella har kompetens att skapa delaktighet

Upplevelser

5. Att barnet är utgångspunkt för samspelet mellan olika aktörer
6. Att barn och förälder ses som aktiva subjekt i planeringen
7. Att barn och förälder upplever engagemang i planeringen
8. Att barn och förälder förväntar sig att vara delaktiga i planeringen

Ungdomars beskrivning av delaktighet – gruppsamtal med barn- och ungdomsrådet

I syfte att komplettera den bild som växte fram genom inläst material genomfördes i maj 2016 ett gruppsamtal med ungdomar från habiliteringsverksamhetens barn- och ungdomsråd. Temat för samtalet var delaktighet, med fokus på delaktighet när beslut och planering av individuella insatser sker.

Habiliteringsverksamhetens barn- och ungdomsråd består av ungdomar som har olika typer av funktionsnedsättningar och erfarenhet av att ta del av olika insatser. Syftet med rådet är att ta tillvara på barn och ungas synpunkter på verksamheten och vid förändringar och utveckling inom organisationen. Vid samtalet deltog sju ungdomar i åldern 15-19 år, samt två gruppleddare; en specialpedagog och en kurator vid habiliteringsmottagningen i Eskilstuna.

Här följer en redovisning av det ungdomarna berättade under samtalet:

- **Vad betyder delaktighet?** Att man är med. Att man får komma med förslag. Att alla ges möjlighet. Att alla hjälps åt. Att man får vara med och bestämma över det som handlar om en själv. Att man blir lyssnad till och att det man säger har betydelse.
- **Delaktighet är en känsla och väcker känslor:** Man känner sig uppskattad. Man känner sig viktig. Man känner sig inte utanför eller osynlig. Man känner sig hjälpsam, modig och glad. Man får gott självförtroende och god självkänsla. Man vågar prata. Det är roligt att vara delaktig. När man inte får vara delaktig får man inget förtroende för andra. När andra inte lyssnar slutar man själv att lyssna.
- **När har man varit delaktig?** När man är med och bestämmer. När alla får utrymme att säga vad man tycker. När man får vara med även om man är sämre (när man har en "dålig dag"). När man får säga vad man tycker och att det blir som man tyckt, att man är med och påverkar. På habiliteringen är man delaktig för där lyssnar personal bara på mig, de utgår bara från mig. I barn- och ungdomsrådet är alla delaktiga.
- **När är man inte delaktig?** När personal pratar mer med föräldrarna än med mig. När föräldrar beskriver min situation trots att jag sitter bredvid. När vuxna pratar över huvudet på mig. När andra inte lyssnar på mig, vilket är vanligt i skolan vid grupparbeten. När man blir tvingad att göra en aktivitet man inte vill. När man inte fått tillräckligt med information. När planer ändras utan att man själv varit med och när man inte får information.
- **Information är viktigt!** Ibland blir man tvingad att göra saker man inte vill, man kanske inte har något val. Då är information viktigt så att man förstår varför man måste göra det som är tråkigt. Informationen måste vara så att man förstår och blir motiverad.
- **Hur kan bli delaktig?** När man är med och gör eget schema i skolan och kan påverka kursplanen om det är jobbigt att hänga med. När besök hos habiliteringen kan anpassas efter mina tider t.ex. skoltider eller tider då jag är som mest pigg under dagen.
- **Hur vill ni vara delaktiga i planering av insatser?** Jag vill vara med på fler möten, från det att jag var liten. Man borde varit med på möten mycket mer, men ibland har man inte känt sig välkommen. Man behöver vänja sig att vara med på möten så att man lär sig hur det går till och kan träna på att vara delaktig. Möten behöver anpassas till barnet t.ex. att mindre barn är med på mindre möten med färre vuxna. Man behöver få information om vilka som ska vara med på möten och vad möten handlar om. Det vore bra att få en bild på alla som ska vara med på mötet innan. Ibland är det svårt att veta vad alla på mötet tycker, det borde vuxna tänka på. Möten borde fokusera mer på det positiva och inte på det negativa, på kritiken. På möten är det viktigt att alla är neutrala eller positiva. Ibland kan det vara bra att ha stöd av någon på ett möte t.ex. en person man tycker om eller ett gosedjur. Man behöver få uppmärksamhet på möten och när det görs planer. Det märks genom att det man säger påverkar planen och när vuxna är beredda att ändra något utifrån det man säger. Vuxna kan ställa frågan "är det här ok för dig?" istället för att säga "du måste...". Vuxna bör också fråga "vad tycker du är bra?" lite oftare. Man borde också få fler rimliga alternativ att välja mellan. Man märker när den man pratar med inte lyssnar.

I samtalet med ungdomarna bekräftas flera av de resultat som kom fram vid litteraturgenomgången. Ungdomarna ger dessutom exempel på hur delaktigheten kan stärkas genom vuxnas sätt att ställa

frågor och att skapa förutsättningar för barn att föra fram sina åsikter och önskemål. De delaktighetskriterier som formulerats stämmer väl med ungdomarnas egen beskrivning och har därför inte ändrats sedan gruppssamtalet.

2.1.3 Behov av, och förutsättningar för, ett utvärderingsinstrument

I den andra fasen av projektet undersöktes kommunernas och landstingets behov av ett utvärderingsinstrument samt vilka förutsättningar som finns för ett instrument av det slag som önskats. Som underlag genomfördes bland annat intervjuer med nyckelpersoner i landstinget och kommunerna i länet. Slutsatsen var att ett utvärderingsinstrument som kan bidra med nyckeltal kring barns delaktighet skulle komplettera andra informationskällor i verksamheternas egenkontroll och ge information som inte finns idag. Något liknande utvärderingsinstrument kunde inte hittas. Flera tänkbara hinder identifierades för den typ av instrument som planerats t.ex. att barns delaktighet vid SIP bedömdes som låg och att det troligtvis finns få upprättade planer kring barn med utvecklingsstörning. Dessutom fanns tecken på att eventuell delaktighet inte dokumenterades i planen och att planen därför inte skulle kunna ge den information som behövs för en utvärdering. Sammanfattning av den andra fasens resultat (Mannberg 2016):

- Det saknas mätinstrument som kan bidra med nyckeltal/indikatorer kring barns delaktighet
- Ett utvärderingsinstrument som ger information om barns delaktighet vid SIP är önskvärt och kan fylla en viktig funktion i organisationernas ledningssystem för kvalitet
- Verksamheterna önskar information om barns delaktighet både ur ett objektiv och ett subjektivt perspektiv
- SIP upprättas inte på grund av behov utifrån en särskild funktionsnedsättning t.ex. utvecklingsstörning utan i första hand utifrån föräldrars och professionellas behov av ordning och reda
- Barn är sällan närvarande vid SIP-möten
- Det är ovanligt att barn görs delaktiga på annat sätt t.ex. genom förmöten
- Föräldrar ges stort ansvar för information till och från barnet
- Information om eventuell delaktighet skrivs inte in i planen. Om delaktigheten dokumenteras skrivs det i den löpande journalen

2.1.4 Granskning av samordnade planer

I syfte att få bättre kunskap om hur SIP vanligtvis går till och hur dokumentationen av SIP ser ut genomfördes en generell granskning av några upprättade SIP. Här följer en redovisning av resultatet från journalgranskningen.

Granskningen av planer genomfördes i mars 2016 inom habiliteringsverksamheten i Sörmland. De flesta barn med utvecklingsstörning är aktuella hos habiliteringsverksamheten under korta eller längre perioder i livet. Det kan därför vara rimligt att anta att habiliteringsverksamheten vanligtvis är en viktig aktör vid SIP och därför borde ha majoriteten av planer kring barn med utvecklingsstörning dokumenterade i sitt system. IT-sekreterare inom habiliteringsverksamheten fick uppdraget att söka i journalsystemet efter alla samordnade planer som upprättats mellan november 2015 och mars 2016. Sökkriterierna var inledningsvis barn under 18 år med en utvecklingsstörningsdiagnos. Eftersom det blev färre än 10 träffar inkluderades också barn under 18 år med en autism-diagnos. Sammanlagt har 19 SIP granskats och använts som underlag för test av utvärderingsinstrumentet.

Diagnos är ett komplicerat sökkriterium då det inte alltid finns diagnos registrerat i journalsystemet och för att det finns en mängd olika diagnoser som kan innebära en utvecklingsstörning, men där själva ordet ”utvecklingsstörning” inte finns med. För att kunna dra några slutsatser kring själva sökresultatet behöver en mer noggrann sökning genomföras, med mer specificerade sökkriterier. Eftersom syftet för denna sökning var att få ihop tillräckligt antal planer för en granskning och

testning ska sökresultatet i första hand ses som ett stickprov som kan ge en vink om förbättringsområden och behov av en mer systematisk kontroll. Tabellen i bilaga 1 redovisar en översikt av de planer som hittades vid sökningen. Två av planerna visade sig endast vara registrerade utan innehåll och kunde därför inte inkluderas i en granskning eller test. Planerna skrevs ut och avidentifierades innan granskningen påbörjades. Även barnets födelseår togs bort vilket innebär att någon exakt ålder på personen inte kan anges. Utifrån innehållet i planen har dock ungefärliga ålder kunnat skattas.

Granskningens resultat

Den generella granskningen av planerna ger en bild av hur SIP dokumenteras och vilken information som kan fås fram genom den dokumenterade planen. Som tidigare nämns kan de 19 planer som granskats inte användas för att dra några slutsatser kring förekomst eller spridning av SIP, men resultatet väcker frågor som kan vara värda att titta närmare på framöver:

- **De SIP som granskats är inte jämnt fördelat över länet:** Habiliteringsverksamheten har habiliteringsmottagningar i tre länsdelar, norra, västra och södra. Mottagningsområdena är något olika i storlek men detta kan inte helt förklara den ojämna fördelningen. Skillnader i arbetssätt, rutiner kring dokumentation och registrering av planer kan vara en förklaring.
- **Fler SIP kring barn med autism än med utvecklingsstörning:** Av de granskade planerna är fem upprättade kring barn med utvecklingsstörning, en med hjärnskada och resten med en autismdiagnos (13 st).
- **Fler SIP kring barn mellan 10-18 år än andra åldrar:** Uppskattningsvis är de flesta av de granskade planerna upprättade kring barn som går i åk 4 eller högre. Tre av de granskade planerna kan handla om barn i tidigare årskurser. Endast en av de granskade planerna är upprättad kring ett barn i förskoleåldern.
- **Överenskommen mall för SIP används för det mesta:** De granskade planerna är registrerade i habiliteringsverksamhetens anteckningstyp för individuella planer i journalsystemet. Om någon annan verksamhet ansvarat för dokumentationen av SIP finns planen inskannad som ett dokument kopplat till anteckningstypen för individuella planer. Om habiliteringsverksamheten ansvarat för dokumentationen av SIP finns planen dokumenterad under anteckningstypens rubriker. Anteckningstypen innehåller rubriker som motsvarar de rubriker som finns i länets överenskomna mall för SIP. Av de planer som granskats är det fyra som inte dokumenterats i habiliteringsverksamhetens anteckningstyp eller i den överenskomna SIP-mallen.
- **En ungdom har varit med vid upprättande av plan:** Av de planer som granskats är det endast en där barnets närvaro dokumenterats. I detta fall handlar planen om en person som närmar sig 18-årsåldern och där planeringen rör övergången mellan barn och vuxenverksamheterna. Ytterligare en av de granskade planerna handlar om ett barn i ungefär samma ålder. I denna plan finns ingen dokumentation om barnets deltagande.
- **Få anger skäl till att barn inte deltar:** De flesta anger inget skäl till att barnet inte deltagit vid upprättande av SIP. Skäl anges i fyra av de granskade planerna. Skälen uppges vara personens ålder och/eller att föräldrar representerar barnet.
- **Barnets önskemål och synpunkter framgår sällan av planen:** I 14 av de planer som granskats framgår inte vad barnet själv önskar, tycker eller har för tankar om sig själv och sin tillvaro. Inte heller i den plan där barnet själv deltagit vid mötet kan barnets önskemål eller synpunkter identifieras. I tre av planerna finns dokumenterat att föräldrar framför vad barnet tycker eller önskar i särskilda frågor. I en plan finns barnets önskemål dokumenterat utan att det går att avgöra vem som förmedlat detta. I en av planerna finns dokumenterat att barnet haft förmöte med personal från skolan där ett särskilt frågeformulär fyllts i. Vid upprättande av SIP har resultat från förmötet används som underlag.

- **Föräldrars önskemål och synpunkter framgår sällan av planen:** I 16 av de granskade planerna framgår inte vad förälder önskar, tycker eller har för tankar om sitt barns tillvaro.
- **Dokumentationen följer inte alltid regelverket:** Vid granskningen upptäcktes flera exempel på att dokumentationen inte följer det regelverk som finns. Exempel: hänvisning till inskannat dokument som inte finns; ansvarig/samordnare för planen inte anges (eller att ”alla ansvarar för sin del”); samtycke har inte dokumenterats; planer som upprättats flera veckor tidigare är inte signerade.

Granskningen av dessa 19 SIP bekräftar den bild som förmedlats i intervjuer med nyckelpersoner, att dokumentationen av den samordnade planeringen sällan innehåller information om delaktighet, varken barnets eller föräldrarnas. De brister i dokumentationen som upptäckts pekar på behovet av ökade kunskaper om regelverk och rutiner kring dokumentation av planer. Samtal med medarbetare inom habiliteringsverksamheten, deltagare i SIP-utbildningar från andra verksamheter samt deltagare i olika nätverk bekräftar detta då det visar sig finnas otydligheter kring dokumentationsrutiner t.ex. att planer som medarbetare deltar i men som upprättats av annan verksamhet också ska dokumenteras i barnets journal i den egna verksamheten.

2.2 Utveckling och test av utvärderingsinstrumentet

I detta avsnitt redovisas det stegvisa utvecklingsarbetet med de val och avgränsningar som gjorts.

Steg 1: Formulera vad som ska utvärderas med hjälp av instrumentet

Med utgångspunkt i de delaktighetskriterier som formulerats under fas 1 analyserades kraven på en dokumenterad samordnad plan (Mannberg 2016, s. 11). Frågan var vilken information om delaktighet som kan finnas dokumenterad i planen? Enligt lagtexten kring samordnad planering finns inga direkta krav på att den enskildes delaktighet ska dokumenteras i planen mer än att samtycke och närvaro vid möte ska framgå. Generella krav kring dokumentation i journal innebär dock att planen ändå bör innehålla viss information med relevans till delaktighetskriterierna.

De kriterier som handlar om upplevelser är personliga uppfattningar, förhållningssätt, attityder och bemötande, subjektiva och beroende av situation och individ. Hur ett barn eller en förälder känner, uppfattar eller upplever planeringssituationen dokumenteras troligtvis inte alls i journalen om det inte framkommer som en synpunkt eller klagomål, eller om verksamheten särskilt frågar efter det. Information om detta kan inte förväntas finnas i den dokumenterade planen. Det är därför inte möjligt att utvärdera de subjektiva dimensionerna av delaktighet vid individuell planering genom att screena den dokumenterade planen.

Efter analysen stod det också klart att ett av de kriterier som handlar om förutsättningar inte heller kan förväntas finnas dokumenterad i en plan. Den dokumenterade planen handlar om den enskilde och kan därför inte förväntas innehålla information om de professionella deltagarnas kompetens.

Det är tre delaktighetskriterier som skulle kunna vara dokumenterade i planen utifrån generella krav och rekommendationer på dokumentation i journal:

Förutsättningar

1. Att planeringen är tillgänglig och möjlig att påverka
2. Att planeringen är anpassad för barnets delaktighet
3. Att både barn och förälder har kunskap att vara delaktig
4. Att professionella har kompetens att skapa delaktighet

Upplevelser

5. Att barnet är utgångspunkt för samspelet mellan olika aktörer
6. Att barn och förälder ses som aktiva subjekt i planeringen
7. Att barn och förälder upplever engagemang i planeringen
8. Att barn och förälder förväntar sig att vara delaktiga i planeringen

Instrumentet avgränsas till att utvärdera vissa förutsättningar för barns delaktighet, inte delaktighet som helhet.

Steg 2: Aktuella delaktighetskriterier bryts ner till mätområden, frågeställningar och tänkbara mått

Nästa steg i arbetet var att bryta ner de aktuella kriterierna i mindre beståndsdelar, delar som eventuellt kan mätas och användas som underlag för att bedöma om kriteriet uppfyllts eller inte. Till varje område formulerades exempel på frågor att ställa till den dokumenterade planen (se exempel i tabellen nedan). Med hjälp av information från litteraturgenomgången (Mannberg 2015) utformades sex mätområden med en mängd tillhörande frågor. Utifrån tänkbara svar på frågorna skapades sedan förslag/utkast till mått i form av skalor eller svarsalternativ:

Beskrivning av mätbara delaktighetskriterier, mätområden, frågeställningar och tänkbara mått

Delaktighetskriterium	Beskrivning	Mätområden	Frågor att ställa till den dokumenterade planen, exempel	Förslag/ utkast mått
Att planeringen är tillgänglig och möjlig att påverka	Planeringen ska ske på ett sätt så att barn och förälder kan vara med; fysiskt, kommunikativt och begripligt. Det ska finnas tillfälle att uttrycka sig, antingen genom ett möte eller genom ett förarbete innan mötet. Det ska finnas tid att uttrycka sin vilja och sina önskemål, för både barn och förälder. Planeringen ska förberedas så att det tydligt framgår vad som är möjligt att påverka. Planeringsprocessen ska inkludera samverkans-processer mellan olika aktörer så att barnets möte med olika professionella samordnas i så hög grad som möjligt. Noggrann dokumentation skapar kontinuitet och bidrar till begriplighet och förutsägbarhet. Dokumentation av planeringen ska visa barnets erfarenheter, önsknings och åsikter. Dokumentation ska också visa när barn och förälder tänkt och tyckt olika.	Tillgänglighet	Har barnet varit med på mötet? Har förälder varit med på mötet? Har barnet haft tillfälle och tid att uttrycka sig under planeringen?	Skala 1-5 med beskrivning av varje skalsteg
		Dokumentation	Framgår barnets erfarenhet/vilja/önskemål av planen? Framgår det när barn och förälder tyckt olika i planen?	Svarsalternativ ja/nej
Att planeringen är anpassad för barnets delaktighet	Planeringen ska anpassas efter barnets ålder, mognad och förmåga. Delaktigheten har förberetts genom att ta reda på vad som behövs för att samtalet med barnet ska lyckas, i vilken miljö samtalet kan genomföras, om mötesformen passar barnet, om barn och/eller förälder behöver tolk eller annat kommunikationsstöd. Barnet ska uppmuntras att vara delaktig genom motiverande tekniker anpassade efter ålder/mognad t.ex. kommunikationsstöd, hjälpmedel, lek, kreativt arbete och historieberättande. Barnets deltagande är frivilligt.	Mötesform	Har hänsyn tagits till ålder, mognad och förmåga? Har miljön anpassats?	Skala 1-5 med beskrivning av varje skalsteg
		Kommunikation	Har barnet uppmuntrats att delta? Används kommunikationsstöd?	Skala 1-5 med beskrivning av varje skalsteg
Att både barn och förälder har kunskap att vara delaktig	Barn och förälder får information om planeringen och involverade verksamheter. Informationen ska vara anpassad och meningsfull. Barnet har kunskap om sin egen funktionsnedsättning och vad den innebär. Barn och förälder är väl förberedda inför planering och möte, de vet vad mötet skulle handla om.	Information	Har barnet fått anpassad information?	Svarsalternativ ja/nej
		Kunskap	Har barnet kunskap om planeringen?	Skala 1-5 med beskrivning av varje skalsteg

Steg 3: Frågorna testas mot planer

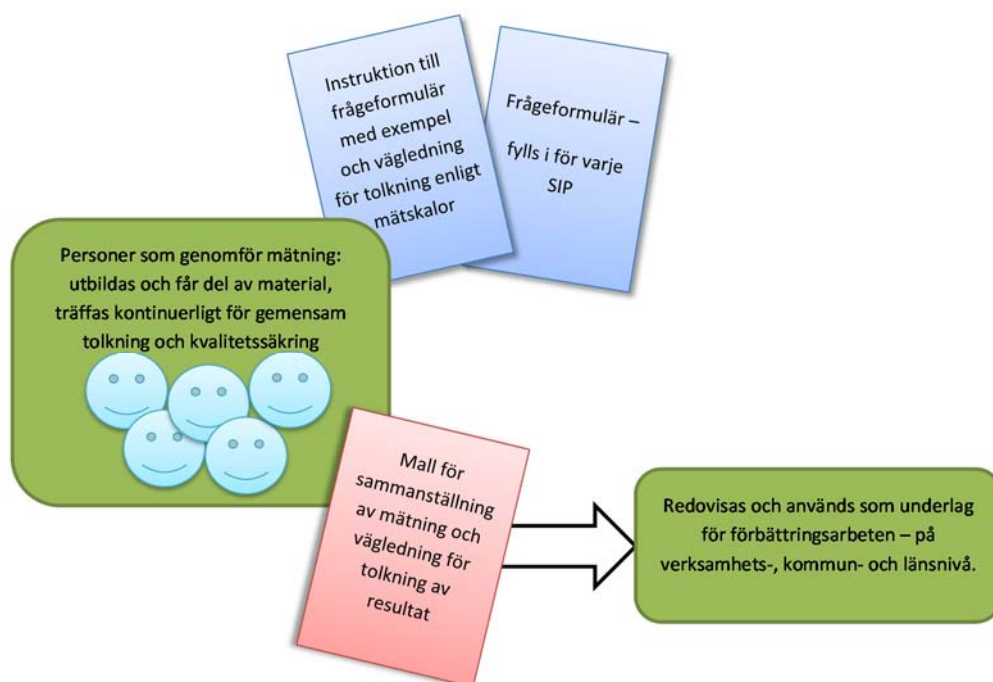
När delaktighetskriterierna brutits ned i mätområden fanns flera varianter av frågeformuleringar som var tänkbara att använda på den dokumenterade planen. Delaktighetskriterierna och mätområdena har tagits fram utifrån kunskap om vad som är viktigt för barns delaktighet vid individuell planering, inte vad som idag dokumenteras i planen. Ur detta perspektiv var det viktigt att testa mätområdena, de olika varianterna av frågeställningar och de föreslagna måtten på ett antal verkliga planer.

Testet genomfördes på 19 planer som användes som underlag för att pröva mätområden, frågeställningar och förslag till mått. Som tidigare redovisats innehöll planerna mycket lite information om barnets delaktighet. Endast en av de granskade planerna upprättades vid ett möte tillsammans med barnet, de andra upprättades utan barnets närvaro och i de flesta fall utan någon tydlig beskrivning av eventuellt förarbete i syfte att fånga barnets tankar och önskemål. Nästan ingen plan beskriver barnets önskemål, synpunkter och tankar, ännu färre ger information om förälders önskemål, synpunkter och tankar.

Till följd av att planerna innehöll så lite information om både barnets och förälders delaktighet var det inte möjligt att testa mätområdena, frågeställningarna eller de förslag till mått som formulerats. Testet avslutades utan något resultat.

Steg 4: Modell för att tolka och använda resultat från utvärderingsinstrumentet

Då testet av mätområden, frågeställningar och förslag till mått inte gick att genomföra har det sista steget i utvecklingsarbetet varit svårt att slutföra. Ambitionen var att, utifrån testresultaten, kunna fastställa frågeställningar och mått för att sedan ge förslag på hur mätning och tolkning av resultat skulle kunna prövas och sedan implementeras i verksamheterna. Utan testresultat kan ett förslag endast baseras på en idé om hur det skulle **kunna vara** snarare än på hur det verkligen är. Skissen nedan visar hur utvärderingsinstrumentet skulle kunna användas om de dokumenterade planerna innehöll den information som behövs för att kunna bedöma förutsättningarna för barns delaktighet:

2.3 Modell för utvärdering av barns delaktighet vid SIP

Det tänkta utvärderingsinstrumentet kommer som beskrivits ovan, i bästa fall, kunna användas för utvärdering av vissa förutsättningar för barns delaktighet vid individuell planering. Enligt definitionen av delaktighet vid individuell planering av insatser och de delaktighetskriterier som

formulerats skulle en mer komplett utvärdering av delaktigheten kräva ytterligare metoder. Under de kartläggande faserna av projektet har olika metoder för att mäta delaktighet eftersökts. Ett fåtal exempel har hittats och redovisas i delrapport 2 (Mannberg 2016). Nedan ges exempel på hur olika mätmetoder skulle kunna komplettera varandra och tillsammans ge en mer komplett bild av barns delaktighet vid individuell planering av insatser.

Delaktighetskriterium	Mätmetod	Kommentar
1. Att planeringen är tillgänglig och möjlig att påverka	Screening av den dokumenterade planen – utvärderingsinstrument för screening	Förutsätter att den dokumenterade planen innehåller relevant information
2. Att planeringen är anpassad för barnets delaktighet	Screening som ovan	Som ovan
3. Att både barn och förälder har kunskap att vara delaktig	Screening som ovan	Som ovan
4. Att professionella har kompetens att skapa delaktighet	-	Metoder att mäta kompetens har inte eftersökts och därför ges inga förslag.
5. Att barnet är utgångspunkt för samspelet mellan olika aktörer	Instrument/formulär för skattning av delaktighet i aktiviteten ”planering” och/eller professionellas egen skattning motsvarande ”den skånska stegen”. Om skattningen dokumenteras på ett standardiserat sätt t.ex. i planen skulle resultatet vara möjligt att använda på verksamhets- och systemnivå.	Ett instrument/formulär används av utomstående för observation av det som händer under planeringen. ”Den skånska stegen” handlar om att deltagare själva skattar faktorer under planeringen.
6. Att barn och förälder ses som aktiva subjekt i planeringen	Instrument/formulär för skattning som ovan.	Som ovan
7. Att barn och förälder upplever engagemang i planeringen	SIP-kollen – webbenkät som fylls i efter SIP-möte av barn och föräldrar	Frågorna i SIP-kollen ger delvis svar på frågor relevanta för detta kriterium.
8. Att barn och förälder förväntar sig att vara delaktiga i planeringen	SIP-kollen	Som ovan

3. Diskussion

I detta avsnitt diskuteras projektets resultat och genomförande. Projektets måluppfyllelse diskuteras utifrån de mål som formulerats i handlingsplanen och de delmål som formulerades i projektets tre faser. Projektets genomförande diskuteras utifrån den handlingsplan som upprättades vid projektstart och de erfarenheter som gjorts under projekttiden.

3.1 Utfall jämfört med mål och plan

Projektets tre faser har haft olika syften och delmål. De två första faserna syftade till att kartlägga kunskapsläget kring barns delaktighet vid individuell planering och beskriva behov och förutsättningar med relevans till det planerade instrumentet. De delmål som formulerats för dessa

faser har uppfyllts. Målet med den tredje fasen, utvecklingen av själva instrumentet, har däremot inte uppnåtts eftersom instrumentet inte gått att testa och därmed färdigställas.

Bakgrunden till projektet var ett behov av att stärka det evidensbaserade arbetssättet genom att utveckla ett sätt att utvärdera och följa verksamheternas arbete inom ett viktigt och prioriterat område, nämligen barns delaktighet. I handlingsplanen, som legat till grund för projektet, formulerades ett övergripande syfte samt mål på olika nivåer inom tre prioriterade områden. Frågan är om projektet bidragit till att uppfylla de mål som formulerats och om detta kommer att leda till ett mer evidensbaserat arbetssätt?

1. Prioriterat område - Förstärkt delaktighet och inflytande för barn och unga

- **Mål - Att vidga kunskapen om vad brukaren värdesätter:** Projektet har i sig lett till större kunskap om barns tankar om delaktighet, vad de tycker är viktigt för att känna sig delaktig och hur de vill vara delaktiga. Projektets tänkta resultat, instrumentet för att screena planer, kommer dock inte att kunna fånga vad barn själva värdesätter och tycker är viktigt. Vad barn värdesätter ryms inom de delaktighetskriterier som handlar om subjektiva upplevelser, vilket i nuläget inte kan fångas genom ett instrument som använder information från den dokumenterade planen som underlag.
- **Mål - Att med den kunskapen ta fram en modell för att screena samordnade individuella planer:** Projektet har resulterat i ett utkast till instrument för att screena planer, en tänkt modell för screeningprocessen och det material som behövs samt ett förslag till modell för att utvärdera barns delaktighet vid individuell planering ur ett helhetsperspektiv. Då instrumentet inte är färdigt och en del arbete återstår innan screening kan genomföras är målet inte uppnått fullt ut.
- **Mål – Att föreslå åtgärder i arbetssätt och upprättande av planer för ökad delaktighet med stöd av ICF:** Under projekttiden har mycket information samlats in och sammanställts i rapporter och olika presentationer. Aktiviteter i projektet eller i anslutning till projektet kan ha bidragit indirekt till mer delaktighetsskapande arbetssätt och ökad delaktighet vid upprättande av planer, t.ex. via SIP-utbildningar, utbildningsdagar, nätverksträffar och samverkansgrupper. Utifrån den samlade kunskapen och de erfarenheter som gjorts under projekttiden föreslås åtgärder för ökad delaktighet i slutet av denna slutrapport. En grund för arbetet i projektet har varit den definition av delaktighet som formulerades i den första projektfasen. Då konstaterades att ICF:s definition av delaktighet inte var tillämpbar när det handlar om delaktighet vid planering av insatser då ICF handlar om delaktighet i vardagsaktiviteter. ICF har därför inte använts i projektet och används inte heller som stöd för de förslag till åtgärder som beskrivs i slutet av rapporten.

2. Prioriterat område – Brukarmedverkan

- **Mål – Att brukarmedverkan vid individuell planering ökar:** Genom ökad kunskap om delaktighet vid individuell planering, både vad som krävs och hur det kan göras, kan brukarmedverkan vid SIP öka. Om projektet lett till ökad brukarmedverkan går ännu inte att säga något om. Rimligtvis borde projektet hittills bidragit till ökade kunskaper om delaktighet genom de aktiviteter som genomförts under projekttiden. Spridning av projektresultatet och ett eventuellt fortsatt arbete kan också öka kunskapen i länet. Om instrumentet färdigställs och kan användas på det sätt det är tänkt kommer det förhoppningsvis också bidra till ökat fokus på brukarmedverkan och delaktighet i de samordnade planerna.

- **Mål – Att brukarmedverkan i resultatanalys och utvecklingsarbete ökar:** Brukarmedverkan på verksamhetsnivå förutsätter engagemang och arbetssätt som involverar brukare/patienter i verksamhetsutvecklingen. I projektet har en grupp ungdomar med egen erfarenhet av insatser inom funktionshinderområdet bidragit med beskrivningar av delaktighet. Om ett test av screeningsinstrumentet varit möjligt skulle barn med egen erfarenhet också haft möjlighet att analysera resultatet. Om ett screeningsinstrument blir verklighet skulle brukarmedverkan i resultatanalysen kunna bidra med ytterligare perspektiv och därmed utveckling av verksamheterna. Målet kan inte sägas vara uppnått, men projektet skulle kunna utgöra grund för fortsatt arbete för ökad brukarmedverkan.
- **Mål – Att brukarmedverkan i resultatanalys och planering av åtgärder, prioriteringar och förbättringsarbete ökar:** Detta mål handlade om brukarmedverkan på systemnivå, det vill säga medverkan i analys och planering av åtgärder på t.ex. länsnivå. Liksom ovanstående mål är detta inte uppnått, men projektet skulle kunna utgöra grund för fortsatt arbete för ökad brukarmedverkan.

3. Prioriterat område – Initiera, genomföra och utveckla systematisk uppföljning

- **Mål – Att säkerställa brukarens delaktighet i sin samordnade plan:** Tanken med screeningsinstrumentet var att få en överblick över delaktighetsarbetet kopplat till SIP. Utifrån en sådan överblick skulle åtgärder planeras för att öka och säkerställa brukares delaktighet i sin samordnade plan. För att målet ska uppnås måste screeningsinstrumentet färdigställas.
- **Mål – Att på ett systematiskt sätt få kunskap om hur stor delaktighet som finns i planerna:** Projektet har bidragit med ökad kunskap om vad som krävs för barns delaktighet vid samordnad planering och visar samtidigt att det finns stor förbättringspotential hos verksamheterna när det gäller både delaktighetsarbetet och arbetet med själva SIP-planen. För att få systematisk kunskap om delaktigheten måste screeningsinstrumentet färdigställas.
- **Mål – Att resultatet ska användas i det fortsatta förbättringsarbetet i Sörmland:** Även om projektet inte lett fram till ett fungerande screeningsinstrument med de önskade egenskaper som planerats har flera förbättringsområden och tänkbara utvecklingsområden identifierats. Ökad kunskap om delaktighet, om dokumentation av planer och om förutsättningar i verksamheterna har lagt en grund för både förbättringar, verksamhetsutveckling och fortsatt kunskapsutveckling.

Projektets mål har varit övergripande och vida istället för avgränsade och mätbara. För projektet har det inneburit både en utmaning och en möjlighet. Utmaningen är att avgöra om projektet varit lyckat eller inte. Måluppfyllelsen baseras på ett resonemang hur långt verksamheterna kommit inom de olika målområdena och huruvida projektet bidragit med något eller inte. Samtidigt finns inga mätbara indikatorer eller ett tydligt då/nu-läge som går att följa upp. Bedömningen om projektet varit lyckat eller inte blir snarare en fråga om vilken kunskap och vilka lärdomar projektet genererat snarare än om projektet nått uppsatta mål eller inte.

Möjligheten med de övergripande och vida målen är att de pekat ut en riktning snarare än ett slutmål. Målen har gett vägledning i projektet, men samtidigt gett utrymme för justeringar och nya beslut under vägen, t.ex. beslutet att inte använda ICF som stöd för förslag till åtgärder. Målen är dessutom fortfarande relevanta och möjliga att arbeta mot, även när projektet tagit slut.

Sammanfattningsvis har projektet bidragit till ökad kunskap inom alla tre prioriterade områden, samt lagt en grund för att uppnå samtliga uppsatta mål. Även om målen inte uppnåtts fullt ut kan projektets

resultat ses som steg i önskad riktning. Med fortsatt arbete utifrån projektets resultat är det fullt möjligt att nå ännu längre i måluppfyllnaden.

3.1.1 Utfall tidplan

Projektet var ursprungligen planerat 1 januari 2014 – 31 december 2015. Projekttiden förlängdes med ett halvår till följd av andra aktiviteter som genomfördes parallellt och som ledde till förseningar samt för att det fanns ekonomiska förutsättningar som tillät en förlängning.

3.2 Överlämning av projektets resultat

Projektets resultat diskuteras i projektets styrgrupp under september 2016. Därefter överlämnas resultatet till FoUiS styrelse i slutet av september för godkännande och beslut om vidare arbete. En redovisning kommer också att ske till länsstyrgruppen i Sörmland.

3.3 Erfarenheter och observationer

Hela projektet har präglats av ett utforskande förhållningssätt med perioder av ren informationsinsamling och perioder av idéskapande och kreativt arbete. Mycket av arbetet har genomförts av projektledaren ensamt, men många grupper och nyckelpersoner har bidragit med information och reflektion.

Projektorganisationen har fungerat ändamålsenligt under hela projekttiden. Styrgruppen har kontinuerligt följt projektet och fungerat som värdefullt bollplank för projektledaren. Projektbeställaren, FoUiS styrelse, har informerats om projektet vid några tillfällen under projekttiden.

3.3.1 Reflektion om projektets genomförande

Inledningsvis var tanken att knyta en eller flera arbetsgrupper till projektet. Av olika skäl bildades aldrig någon särskild arbetsgrupp. Projektledaren valde istället att använda befintliga grupperingar av olika slag för att diskutera relevanta frågeställningar och inhämta information. En särskild arbetsgrupp skulle möjligtvis kunnat bidra mer kontinuerligt i projektet och på så sätt kunnat vara delaktig i utvecklingen av instrumentet. De befintliga grupperingar som nu använts har sällan varit insatta i projektet eller medvetna om diskussionernas betydelse för projektet t.ex. nätverksträffar för handläggare och SIP-utbildningar. Dessa grupper har därför bara kunnat användas för informationsinhämtning, inte för utveckling av indikatorer eller själva instrumentet.

Under projekttiden har projektledaren genomfört en mängd andra aktiviteter med ingen eller indirekt koppling till projektet t.ex. länsgemensam SIP-utbildning. Detta har påverkat tidplanen negativt och är en direkt anledning till att projektet försenats ett halvår. Samtidigt har detta också möjliggjort fler gruppträffar där ämnen kopplade till projektet diskuterats. Den länsgemensamma SIP-utbildningen kan också ses som ett steg mot ökad kunskap och samsyn i länet samt förbättrad dokumentation av SIP, en förutsättning för utvecklingen av screeningsinstrumentet.

3.3.2 Reflektion om projektets resultat

I projektet har en mängd information samlats in. En del information var väntad medan annat kan sägas vara ny kunskap eller ha väckt nya frågor. Syftet med projektet var att ta fram ett instrument för att utvärdera barns delaktighet vid SIP genom att screena den dokumenterade planen. Resultatet är inte uppnått, eftersom ett screeninginstrument faktiskt inte finns när projektet tar slut. Är projektet då misslyckat? Eller är resultatet ändå sådant att projektet kan sägas vara lyckat?

I projektets inledning identifierades möjliga styrkor och hinder för att uppnå uppsatta mål (se bild på nästa sida). Dessa har visat sig vara högst relevanta genom hela projektet. Projektets resultat kan sägas bekräfta en del av de farhågor som fanns i inledningsskedet, men ger också stöd till flera av de styrkor och möjligheter som formulerades i handlingsplanen. Detta innebär att resultatet bidragit med kunskap som tidigare bara anats och som nu kan användas som underlag för prioritering och planering av förbättringsarbeten.

Identifierade möjligheter och hinder vid projektstart

Möjligheter/styrkor	Hinder/risker
Utvecklingsområdet är aktuellt ur flera perspektiv: individuell planering, dokumentation, uppföljning av verksamhetens resultat osv. Ett bra instrument kan lösa några aktuella frågeställningar.	Dokumentationen av den samordnade planeringen ser olika ut i kommunerna (innehåll, struktur, dokumentation osv) vilket försvårar jämförelser.
Den aktuella målgruppen är avgränsad vilket innebär att antalet faktorer att ta hänsyn till blir begränsat.	Antalet upprättade samordnade planer för den avgränsade målgruppen är för få för att kunna pröva och validera ett instrument.
Kunskapsunderlaget kring delaktighet i individuell planering är relativt gott. Det finns därför mycket kunskap som instrumentet kan vila på.	Att mäta delaktighet utifrån en önskvärd definition blir för svårt, vilket innebär att instrumentet mäter något annat.
Instrumentet kan bli en del av kommunernas och landstingets systematiska förbättringsarbete.	Instrumentet blir för svårt att använda för kommun/landsting och därför oanvändbart.
Det systematiska förbättringsarbetet kan bli stärkt av satsningen på ett instrument, och det fokus	Utvecklingen av instrumentet blir en avgränsad aktivitet knuten till utvecklingsledare, styrgrupp och FoU Sörmland. Instrumentet riskerar då att utvecklas utan förankring i den verksamhet som ska använda det, kommuner och landsting.

Från handlingsplanen (Mannberg 2014)

Genom projektet har kunskapen om barns delaktighet vid planering av insatser ökat hos projektledaren, hos grupper som fått resultat presenterat för sig och hos dem som läst rapporter från projektet. Kunskap om SIP som verktyg för samordning, om dokumentation av SIP och om förutsättningar i kommuner och landsting har också ökat. Projektets resultat kan användas som underlag för både kunskapsspridning samt utvecklings- och förbättringsarbete. Ur detta perspektiv kan projektet ses som lyckat trots att ett fungerande screeningsinstrument ännu inte finns.

3.3.3 Reflektion om projektets idé

Själva idén att utveckla ett screeningsinstrument för barns delaktighet vid SIP framstår som både relevant och önskvärd. Med tanke på de kunskaper som finns kring barns delaktighet, att det finns krav kring delaktighet och att delaktigheten behöver öka, är det rimligt att verksamheterna söker efter verktyg som kan ge svar på hur väl verksamheten lyckas och utvecklas över tid. Lägg där till kraven kring en evidensbaserad praktik och systematisk uppföljning så är behovet av ett sådant instrument ganska självklart.

Idén om instrumentets användning är däremot värd att reflektera kring. Tanken att barns delaktighet vid planeringen av samordnade insatser skulle kunna screenas genom den dokumenterade planen kan vid en första anblick framstå som fullt rimligt. Genom projektet har ett antal hinder visat sig:

- att samordnade planer sällan handlar om barns behov och därför sällan upprättas tillsammans med barnet
- att kraven kring dokumentation endast gäller om barnet varit närvarande eller inte. Det finns inga krav att planeringsprocessen ska dokumenteras i planen
- att den dokumenterade planen därför inte innehåller information om delaktighetsskapande aktiviteter i planeringsprocessen
- att dokumentationen av den samordnade planeringen sker på olika sätt i olika verksamheter och ibland inte följer regler, riktlinjer eller överenskommelser
- att delaktighet vid planering av insatser är mångdimensionellt med både objektiva och subjektiva faktorer som är svåra att beskriva och fånga på ett standardiserat sätt

Det är fullt möjligt att minska alla dessa hinder på olika sätt t.ex. genom att förändra kraven på dokumentationen eller att påverka planeringsprocessen så att den inkluderar barn i högre utsträckning. Frågan är snarare hur mycket arbete som krävs för att minska hindren och om det räcker för att kunna använda instrumentet som det var tänkt?

I den första fasen identifierades viktiga beståndsdelar av delaktighet vid planering av insatser och begreppet delaktighet definierades. En individs delaktighet utgörs av ett samspel mellan individuella faktorer och den omgivande miljön. Samspelet beror på situation, person och syfte. I en planeringssituation uppstår detta samspel av själva planeringsprocessen, det som leder fram till själva planen. Planeringsprocessen består av ett antal aktiviteter, ”göranden”, medan planen är en sammanfattning av beslut som fattats under processens gång, en slutprodukt av planeringen. Idén med screeningsinstrumentet är att få information om planeringsprocessen, ”görandet”, genom slutprodukten, planen. Är det möjligt? Kan samspelet (delaktigheten) i planeringsprocessen fångas genom slutprodukten, den dokumenterade planen?

Idén med ett screeningsinstrument är också att mäta, att få en information som går att jämföra över tid. Detta kräver någon form av standardisering eller omvandling av information till ett standardiserat format som kan tillåta jämförelser och kvantifiering. Eftersom delaktigheten skapas i samspel mellan individ och miljö bör planeringsprocessen anpassas efter individuella och situationsbundna faktorer. Detta innebär i sin tur att planeringsprocessen troligtvis kan se mycket olika ut beroende av person och situation. Hur kan då delaktigheten i en planeringsprocess standardiseras så att det är möjligt att mäta och jämföra?

För att idén om ett screeningsinstrument som ger information om barns delaktighet vid SIP ska bli verklighet måste hinder rivas och utvecklingsarbeten ske. Den fråga som då måste ställas är vad som behöver göras och är det värt det?

4. Förslag till fortsatt utvecklingsarbete

Utifrån identifierade hinder och utmaningar för screeningsinstrumentet samt annan kunskap som genererats i projektet finns flera trådar att arbeta vidare med. Här följer ett antal tankar och idéer som väckts under projektiden:

1. Fortsatt utveckling av screeningsinstrumentet:

Behovet att finna sätt att följa upp och utvärdera hur verksamheterna lyckas skapa förutsättningar för barns delaktighet finns fortfarande, liksom önskemålet att få ett underlag för prioritering och förbättringsarbete. Hur skulle fortsatt utveckling av screeningsinstrumentet kunna se ut?

I handlingsplanen formulerades ett antal grundläggande krav på instrumentet som skulle tas fram. Dessa krav har legat till grund för överväganden och beslut under hela projektiden. Trots att projektet inte lyckats utveckla ett fungerande instrument finns det egentligen ingen anledning att ändra de grundläggande kraven, med undantag för krav 4 att instrumentet ska bygga på ICF.

Grundläggande krav på instrumentet från handlingsplanen:

1. Instrumentet ska användas på verksamhets- och systemnivå för uppföljning och utvärdering av brukarinflytande vid individuell planering.
2. Instrumentet ska på ett evident sätt ge en bild av den enskildes delaktighet i planen.
3. Instrumentet ska kunna användas för att kvalitetssäkra verksamhetens arbete med delaktighet i den individuella planeringen.
4. Instrumentet ska bygga på ICF.
5. Instrumentet ska vara enkelt att använda för de aktuella verksamheterna.

Från handlingsplanen (Mannberg 2014)

Utmaningarna och hindren för instrumentets utveckling och användbarhet har handlat om förutsättningar och arbetssätt i verksamheterna, inte om de grundläggande kraven. Det finns därför inget skäl att ändra grundkraven på själva instrumentet (förutom att det ska bygga på ICF). Hur ska då arbetet kunna gå vidare?

I projektet har ett utkast till instrument skapats med mätområden, frågeställningar och förslag till mått. För att komma vidare i arbetet krävs att detta testas, dels för att avgöra om mätområden och mått är relevanta och möjliga att använda, dels för att pröva vilka formuleringar som är mest användbara när det gäller frågeställningarna. Anledningen till att testet inte gick att genomföra inom ramen för projektet var bristen på dokumenterad information om planeringsprocessen och den enskildes delaktighet i de planer som testades. Vad beror informationsbristen på? Kan en möjlig förklaring vara att planerna handlade om barn med funktionsnedsättning? I de planerna finns tecken på att den enskildes ålder, att det handlar om omyndiga personer, har varit skäl nog till att inte inkludera personen i möten. Funktionsnedsättningen kan också vara ett skäl till att närvaro på möten och delaktighet i planeringsprocessen inte uppmärksammas eller prioriterats. Innehåller planer som rör andra målgrupper mer information om planeringsprocessen och den enskildes delaktighet? Skulle ett test av mätområden, frågeställningar och mått kunna genomföras på planer som handlar om andra målgrupper t.ex. vuxna eller barn utan funktionsnedsättning? Ett sådant test kan vara intressant både för att testa själva instrumentet, men också för att få svar på frågor som handlar om eventuella skillnader i delaktighet för olika målgrupp.

Ett test skulle eventuellt kunna genomföras på annat sätt än att granska planer. En tänkbar metod kan vara att personer som har erfarenhet av SIP-arbete (barn, föräldrar, professionella) granskar och prövar förslagen till mätområden, frågeställningar och mått utifrån sina erfarenheter. Genom t.ex. intervjuer, enskilt eller i grupp kan mätområdenas, frågeställningarnas och måttens relevans och användbarhet stärkas. Ett sådant test kan dock inte ge information om hur frågeställningarna skulle fungera mot en dokumenterad plan, men instrumentets validitet skulle stärkas.

Ett annat sätt att testa mätområdenas, frågeställningarnas och måttens relevans kan vara att följa några ärenden genom hela planeringen och granska det som sker i samspelet under processen. Ett sådant test skulle kunna organiseras och planeras så att information kring samtliga delaktighetskriterier samlas in. Ett sådant test skulle kunna stärka instrumentets validitet utan att vara beroende av innehållet i en dokumenterad plan och samtidigt ge information om sådant som inte kan fångas med screeningsinstrumentet.

Ett test av mätområdenas, frågeställningarnas och måttens relevans kan bidra till instrumentets trovärdighet, att instrumentet fångar det som behöver fångas. Utmaningen att få planer med ett informationsinnehåll som kan ge svar på frågeställningarna återstår dock.

2. Förbättra arbetssätt och dokumentationen av SIP:

För att kunna använda den dokumenterade planen som underlag för en screening om delaktighet behöver innehållet ge den information som behövs. De generella kraven på den dokumenterade planen räcker inte för att få svar på det som behövs för en mätning med screeningsinstrumentet. Här behövs ett utvecklingsarbete på flera olika nivåer. Dels handlar det om att utöka kraven på dokumentationen i planen till att också gälla viktiga aktiviteter under själva planeringsprocessen. Dels handlar det om att få medarbetare att förstå vikten av att dokumentera på rätt sätt, enligt överenskomna riktlinjer.

Ur ett utvärderingsperspektiv är det önskvärt att de dokumenterade planerna ser så lika ut som möjligt, att de blir standardiserade. Detta behöver göras på ett sätt så att planerna ändå kan bli individuellt utformade, anpassade efter individ och situation. En tanke är att skapa en SIP-mall som kan användas i olika IT-system och i pappersform, som innehåller standardiserade rubriker och/eller frågeställningar som handlar om planeringsprocessen och individens delaktighet. På detta sätt skulle medarbetare tvingas fundera på hur planeringen går till och hur de gör för att få barnet delaktigt.

Genom att tvinga fram information om planeringsprocessen kan planen bli mer innehållsrik på information relevant för ett screeninginstrument.

Resultat från projektet indikerar att den dokumenterade planen inte alltid uppfyller grundkraven för SIP eller att arbetssätten kring samordnad planering inte alltid följer överenskomna riktlinjer t.ex. att samordnare för planen inte anges och att föräldrar uppmanas att själva kalla till SIP. Detta tyder på att kompetensen hos medarbetare inom både kommuner och landsting behöver öka. Det kan vara både rent kunskapsmässigt, att medarbetare faktiskt inte vet vad som gäller, och attitydmässigt, att medarbetare inte tycker att det är viktigt eller nödvändigt att följa krav och överenskommelser. Ett utvecklingsarbete inom detta område kräver både fortsatta SIP-utbildningar i länet och ett påverkansarbete som involverar både chefer och medarbetare, t.ex. träffar där SIP diskuteras och ett kontinuerligt stöd i SIP-arbetet i form av material och kunniga personer som kan rådfrågas.

3. Mäta på annat sätt:

Resultatet från projektet skulle kunna utgöra grund för mätning av barns delaktighet på annat sätt än genom screening av den dokumenterade planen. Ett alternativ kan vara att använda delaktighetskriterierna, mätområden, frågeställningar och mått för en journalgranskning. Projektets resultat indikerar att information med relevans för delaktigheten dokumenteras i den löpande journalen istället för den dokumenterade planen. Kanske kan en journalgranskning ge svar på de frågor som tagits fram för en screening av planer?

Som tidigare nämnts kan ett instrument av det slag som planerades fånga information om vissa förutsättningar för delaktighet. För att kunna utvärdera delaktighet som en helhet utifrån delaktighetskriterierna som identifierats krävs fler informationskällor. Parallellt med fortsatt utveckling av screeninginstrumentet kan fler utvärderingsmetoder undersökas och utvecklas. Målsättning kan vara att skapa en mer komplett utvärderingsmodell som ger information om barns delaktighet utifrån alla delaktighetskriterier.

4. Öka kunskapen om SIP som verktyg för samordning och delaktighet:

Projektet har gett ett brett underlag för fortsatt arbete i syfte att öka kunskapen om SIP, antingen genom mer kartläggningsarbete eller fördjupade studier. Många frågor har väckts under projektiden och projektresultatet visar på både kunskapsluckor och behov av vidare utveckling. Några frågor som skulle vara intressanta att jobba vidare med:

- **Fördjupa frågeställningarna kring barns delaktighet:** Vad betyder delaktighet för barn, föräldrar och professionella? Hur skapas delaktighet i möten mellan barn, föräldrar och professionella när många verksamheter är involverade? Har barnets delaktighet betydelse för planeringens resultat och möjligheten att nå uppsatta mål i planen? Är det skillnad på upplevelsen av delaktighet eller förutsättningar för delaktighet mellan barn med utvecklingsstörning och andra barn? Definierar barn, föräldrar och professionella delaktighet på samma sätt, skillnader och likheter?
- **Kartlägga SIP i länet:** I projektet granskades ett litet antal SIP som hämtats från habiliteringsverksamhetens journal. Urvalet för granskningen kan inte sägas vara representativ, men väcker ändå en del frågor som skulle vara intressanta att undersöka vidare. Hur många SIP finns upprättade? Vilka målgrupper upprättas det SIP kring? Vilka verksamheter är ofta inblandade? När upprättas SIP (vilka problemområden/frågeställningar tas upp i SIP)? Finns skillnader mellan olika målgrupper? Finns skillnader i länet? Hur stor är brukares/patienters närvaro vid SIP inom olika åldersgrupper och olika målgrupper? Osv.
- **Utvärdera SIP-utbildningen som genomförts i länet:** I samband med anmälan till SIP-utbildningen svarar deltagarna på ett antal frågor som handlar om kunskap om SIP och upplevelse av SIP-arbetet. Varje utbildningstillfälle utvärderas också genom en anonym

enkät. Hittills har närmare 600 personer utbildats i länet, vilket innebär att det finns ett stort informationsunderlag. Detta underlag kan användas för att utvärdera utbildningen.

- **Undersöka SIP som verktyg för samordning:** Ökar SIP samordningen? Ökar SIP den enskildes delaktighet? Avlastar SIP samordningsansvaret för brukare/patient/närstående? Vad krävs för att SIP ska bidra till samordning av insatser, avlasta det individuella samordningsansvaret och öka delaktigheten? Finns goda exempel att lyfta fram?

Referenser

Mannberg, L (2014) *Systematisk utvärdering av samordnad individuell plan – Handlingsplan för EBP funktionshinder i Sörmland*. Eskilstuna: FoU i Sörmland.

Mannberg, L (2015) *Barn och ungas delaktighet och inflytande vid planering av insatser – kunskapsläge kring delaktighet vid samordnad individuell planering för barn och unga med utvecklingsstörning*. Delrapport 2015:1. Eskilstuna: FoU i Sörmland

Mannberg, L (2016) *Behov och förutsättningar för att utvärdera delaktighet vid samordnad planering och upprättande av SIP – samordnad individuell plan. Kartläggning av förutsättningar för systematisk uppföljning av delaktighet vid samordnad individuell planering för barn och unga med utvecklingsstörning*. Delrapport 2016:2. Eskilstuna: FoU i Sörmland

Bilagor

Bilaga 1: förteckning över planer som ingått i dokumentationsgranskningen och testet av screeninginstrumentet.

Bilaga 1. Förteckning över planer som ingått i dokumentationsgranskningen och testet av screeningsinstrumentet

Plan	Länsdel	Ungefärlig ålder	Deltagit i mötet	Angett skäl till icke deltagande	Diagnos
1	Södra	10-15	Nej	<i>nej</i>	Aspergers syndrom
2	Norra	10-12	Nej	<i>nej</i>	Genomgripande utvecklingsstörning
3	Norra	10-12	Nej	<i>För liten, representeras av förälder</i>	Genomgripande utvecklingsstörning
4	Norra	7-12	Nej	<i>nej</i>	Autism
5	Södra	7-12	Nej	<i>nej</i>	Lindrig psykisk utvecklingsstörning
6	Norra	10-12	Nej	<i>Vårdnadshavare deltar</i>	Autismspektrumtillstånd
7	Norra	15-18	Oklart	<i>nej</i>	Aspergers syndrom
8	Norra	7-12	Nej	<i>nej</i>	Autism
9	Norra	10-12	Nej	<i>Ej myndig</i>	Medelsvår utvecklingsstörning
10*	Södra	10-15	Oklart	<i>Oklart</i>	<i>Oklart</i>
11	Norra	15-18	Nej	<i>nej</i>	Autism
12	Norra	15-18	Nej	<i>nej</i>	Aspergers syndrom
13	Norra	13-15	Nej	<i>nej</i>	Hjärnskada
14	Södra	13-15	Nej	<i>nej</i>	Genomgripande utvecklingsstörning
15	Södra	10-15	Nej	<i>nej</i>	Autism
16	Södra	13-15	Nej	<i>Representeras av förälder</i>	Autism
17	Norra	13-18	Nej	<i>nej</i>	Autism
18	Södra	13-15	Nej	<i>nej</i>	Autism
19	Södra	1-5	Nej	<i>nej</i>	Autism
20	Norra	15-18	Ja	-	Autism
21*	Södra	Oklart	Oklart	<i>Oklart</i>	<i>Oklart</i>

*Dessa fanns registrerade i journalens anteckningstyp för individuella planer med en hänvisning till inskannat dokument. Något inskannat dokument fanns dock inte. Dessa har därför inte gått att granska eller testa.